

changing worlds & signs of the times

Selected Proceedings

from the 10th International Conference
of the Hellenic Semiotics Society

EDITORS

Eleftheria Deltsou

Maria Papadopoulou

E-BOOK (PDF)

Changing Worlds & Signs of the Times /
Selected Proceedings
from the 10th International Conference
of the Hellenic Semiotics Society

EDITORS:

Eleftheria Deltsou
Maria Papadopoulou

DESIGN:

Yorgos Rimenidis

PUBLISHER:

The Hellenic Semiotics Society
Ελληνική Σημειωτική Εταιρία

© VOLOS, 2016

FOR THE EDITION
the publisher

FOR THE PROCEEDINGS
the authors

ISBN 978-618-82184-0-6

Changing Worlds & Signs of the Times

Selected Proceedings from the 10th International Conference of the Hellenic Semiotics Society

Contents

Preface	11
Introduction	12

PLENARY SPEECHES

Jean-Marie Klinkenberg <i>Thinking the Novelty</i>	16
Alexandros Ph. Lagopoulos <i>Continuities, discontinuities and ruptures in the history and theory of semiotics</i>	30
Farouk Y. Seif <i>Resilience and Chrysalis Reality: Navigating Through Diaphanous Space and Polychronic Time</i>	52
Göran Sonesson <i>The Eternal Return of the New. From Cultural Semiotics to Evolutionary Theory and Back Again</i>	68
Κάριν Μπόκλουντ-Λαγοπούλου <i>Γιατί η Σημειωτική;</i>	88

SOCIO-POLITICAL ISSUES

Mari-Liis Madisson, Andreas Ventsel <i>Analysis of Self-descriptions of Estonian Far Right in Hypermedia</i>	102
Joseph Michael Gratale <i>The 'War on Terror' and the re-codification of war</i>	112
Emile Tsekenis <i>'African modernity': Witchcraft, 'Autochthony', and transformations in the conceptualizations of 'individual' and 'collective identity' in Cameroon</i>	122
Sofia Kefalidou, Periklis Politis <i>Identity Construction in Greek TV News Real-Time Narratives on Greek Financial Crisis</i>	134
Anthony Smyrnaiois <i>Discerning the Signs of the Times: The role of history in conspiracism</i>	144
Όλγα Παντούλη <i>Ο 'αριστερός' και ο 'ανατολίτης' σύζυγος στις αφηγήσεις γυναικών επιστημόνων: διαδικασίες επιτέλεσης του φύλου τους</i>	152
Μαριάννα Ψύλλα, Δημήτριος Σεραφής <i>Η ανάλυση ενός γεγονότος μέσα από τον πολυσημικό λόγο των εφημερίδων: Μία μεθοδολογική και πολιτική προσέγγιση του Δεκέμβρη του 2008</i>	160
Αλεξία Καπραβέλου <i>Ο ρατσισμός σήμερα μέσα από τη σημειωτική ανάλυση γεοπορτάζ εφημερίδων</i>	170

SPACE AND/IN SOCIETY

Eleftheria Deltsoy <i>Salonica Other Ways – Otherwise': A Mirror-λ letter and heterotopias of an urban experiment</i>	186
Fotini Tsiibiridou, Nikitas Palantzas <i>Becoming Istanbul: a dictionary of the problematics of a changing city; inside critique of significant cultural meanings</i>	196

Κώστας Γιαννακόπουλος Αναφομοίωτες διαφορές, «εξευγενισμός» και πόλη	206
Ιορδάνης Στυλίδης Η Βιτρίνα ως ελκυστής σημασίας	216
Δήμητρα Χατζησάββα Αναδυόμενες έννοιες για τον χωρικό σχεδιασμό	226
Θεοδώρα Παπίδου Μεταγραφές ψηφιακού υλικού στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό	236
Κωνσταντίνος Μωραΐτης Τοπία σημαίνοντα	248
Νεφέλη Κυρκίτσου Η ολίσθηση των σημασιών στην τοπική θεωρία του Jacques Lacan ..	260
Ανθία Βερυκίου Τόποι απουσίας και Τοπολογικά τοπία	270

VISUAL CULTURES

George Damaskinidis <i>Are University Students Followers of the World's Semiotic Turn to the Visual?</i>	284
Dimitrios Koutsogiannis, Vassiliki Adampa, Stavroula Antonopoulou, Ioanna Hatzikyriakou, Maria Pavlidou <i>(Re)constructing Greek classroom space in changing times</i>	294
Polyxeni Manoli <i>A multimodal approach to using comics in EFL classrooms</i>	308
Αικατερίνη Τάτση, Μαρία Μακαρού Πολυτροπικά πολιτισμικά παλίμψηστα: η περίπτωση ενός κόμικ	318
Αναστασία Φακίδου, Απόστολος Μαγουλιώτης Σημεία και κώδικες: Πώς αντιλαμβάνονται τα παιδιά τη γλώσσα εικόνων που αναπαριστούν την παιδική ηλικία;	332
Έφη Παπαδημητρίου, Δήμητρα Μακρή Πολυτροπική κοινωνική σημειωτική προσέγγιση στη δημιουργία νοημάτων-σημείων από μαθητές/τριες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης	346
Θεοφάνης Ζάγουρας Ο σχεδιασμός πολυτροπικών κειμένων για το γλωσσικό μάθημα στο Δημοτικό Σχολείο	360
Dimitra Christidou <i>Does pointing in the museum make a point? A social semiotic approach to the museum experience</i>	374
Παρασκευή Κερτεμελίδου Οι μετασχηματισμοί του μουσείου τέχνης στην εποχή της κατανάλωσης	386

ART

Eirini Danai Vlachou <i>The Beatles Paradigm. Transcending a collection of 'ropey', scrappy, multi-cultural breadcrumbs into a whole new semiosphere</i>	398
Μαΐνη Κοκκίδου, Χριστίνα Τσίγκα Η κουλτούρα των βιντεοκλίπ: η περίπτωση των μουσικών βιντεοκλίπ δια-τροπικής ακρόασης	408
Angeliki Avgitidou <i>Art imitating protest imitating art: performative practices in art and protest</i>	420
Spiros Polimeris, Christine Calfoglou <i>Some thoughts on the semiotics of digital art</i> ..	430
Χρύσανθος Βούτουρος, Ανδρέας Λανίτης Η Σημειο-αισθητική προσέγγιση της Βυζαντινής τέχνης ως Εικονική Κληρονομιά	440
Άννα Μαρία Παράσχου Τοπογραφία διάρρηξης: Φωτογραφικές απεικονίσεις πολέμου από τον Simon Norfolk, ως μια αφήγηση ανατροπής	454

Pirjo Kukkonen <i>Signs of times and places in Aki Kaurismäki's films. The existential subject and the semiotic modalities of being and doing</i>	466
Christina Adamou <i>Swarming with cops</i>	478
Yvonne Kosma <i>Picturing 'Otherness': Cinematic Representations of 'Greekness' in "My Big Greek Fat Wedding"</i>	488
Χρήστος Δερμεντζόπουλος, Θανάσης Βασιλείου <i>Προσεγγίζοντας μια αφαιρετική κινηματογραφική μορφή: "Το Δέντρο της Ζωής", του Terrence Malick</i>	498
Νίκος Τερζής <i>Η σημειωτική μέθοδος ανάλυσης μιας ταινίας</i>	508
Ηρώ Λάσκαρη <i>Σύστημα γενεσιουργής οπτικοακουστικής αφήγησης</i>	524

ADVERTISEMENT

Luiz Carlos Migliozi Ferreira de Mello <i>Viagra: New Social Forms</i>	536
Nikos Barkas, Maria Papadopoulou <i>'The house of our dreams': A decade of advertisements in building magazines</i>	544
Stamatia Koutsoulelou <i>Advertising strategies in times of crisis: A semiotic analysis</i>	560
Περικλής Πολίτης, Ευάγγελος Κουρδής <i>Κοινωνιόλεκτοι σε ελληνικές τηλεοπτικές διαφημίσεις. Η περίπτωση της «γλώσσας των νέων»</i>	572
Ευριπίδης Ζαντίδης <i>Αναδυόμενες ταυτότητες και εθνικότητα σ' ένα φλιτζάνι κυπριακού καφέ</i>	588
Ελένη Συκιώτη, Γενοβέφα Ζαφειρίδου <i>Σημειωτικές παρατηρήσεις στη σύγχρονη διαφήμιση: Η περίπτωση της εμπορικής και της κοινωνικής διαφήμισης</i>	600
Βασιλική Κέλλα <i>Η διαφήμιση ως λεκτική πράξη</i>	612

LANGUAGE, TEXTS AND TEXTUALITIES

George Androulakis, Roula Kitsiou, Carolina Rakitzi, Emmanuel Zerai <i>Linguistic cityscape revisited: inscriptions and other signs in the streets of Volos</i>	622
María José Naranjo, Mercedes Rico, Gemma Delicado, Noelia Plaza <i>Constructing new identities around Languages and Media</i>	634
Ιωάννα Μωραΐτου, Ελευθερία Τσέλιου <i>Ανάλυση Λόγου και μεταμοντέρνες προσεγγίσεις στη συμβουλευτική / ψυχοθεραπεία: η «στροφή στο λόγο»</i>	642
Φίλιππος Τεντολούρης, Σωφρόνης Χατζησαββίδης <i>«Κατασκευάζοντας» το κείμενο και τον συγγραφέα: οριοθετημένα και μη-οριοθετημένα σημειωτικά πλαίσια της σχολικής γλωσσικής δημιουργίας</i>	652
Βάσια Τσάμη, Δημήτρης Παπαζαχαρίου, Άννα Φτερνιάτη, Αργύρης Αρχάκης <i>Η πρόσληψη της γλωσσικής ποικιλότητας σε κείμενα μαζικής κουλτούρας από μαθητές της Ε' και ΣΤ' Δημοτικού</i>	664
Αναστασία Χριστοδούλου, Ιφιγένεια Βαμβακίδου, Αργύρης Κυρίδης <i>'Lego-Legends of CHIMA'. Κοινωνιοσημειωτική ανάλυση της συναρμολόγησης του θρύλου</i>	676
Μαρίνα Σούνογλου, Αικατερίνη Μιχαλοπούλου <i>Η Σημειωτική στη διαμόρφωση της έννοιας του πολίτη στο νηπιαγωγείο</i>	686

BODIES & MINDS

Fotini Bonoti, Plousia Misailidi <i>Graphic signs of jealousy in children's human figure drawings</i>	700
Eirini Papadaki <i>The Semiotics of Children Drawings, A Comparative Study of Art, Science and Children Drawing</i>	708
Myrto Chronaki <i>Changing practices and representations of birth and birth-spaces in maternity clinics and at home</i>	720
Athanasios Sakellariadis <i>Metaphor as a Hermeneutical Design of the Mental Phenomena: The role of narrative speech in the cognitive field of the Philosophy of Mind</i>	730
Anita Kasabova <i>A semiotic attempt to analyze delusions</i>	738

LITERATURE

Miltos Frangopoulos <i>The Task of the Translator</i>	756
Fitnat Cimşit Kos, Melahat Küçükarslan Emiroğlu <i>Reality as a Manner of Transformation</i>	766
Angela Yannicopoulou, Elita Fokiali <i>Transmedia Narratives for Children and Young Adults</i>	778
Ioanna Boura <i>The expression of worldviews through narratives and chronotopes of liquid times</i>	790
Evgenia Sifaki <i>The "Poetic Subject" as "Subject of Semiosis" in C. P. Cavafy's "Going back Home from Greece"</i>	798
Αγγελική Παννικοπούλου <i>Το εικονογραφημένο βιβλίο χωρίς λόγια</i>	808
Μαρίνα Γρηγοροπούλου <i>Κόσμοι που συγκρούονται και σημεία των τεχνών: οι «Σκοτεινές Τέχνες» του Νίκου Κουνενή</i>	818
Σοφία Ιακωβίδου <i>Εις τα περίχωρα της δυστοπίας: αφηγήσεις της κρίσης στη λογοτεχνία για νέους</i>	826
Πέγκυ Καρπούζου <i>Το παιχνίδι και η ηθική της μετανεωτερικής συμβίωσης</i>	834
Αγλαΐα Μπλιούμη <i>Ρευστοί καιροί και μεταφορές – Σημειωτικές προσεγγίσεις στη λογοτεχνία της ενωμένης Γερμανίας</i>	844
Παναγιώτης Ξουπλίδης <i>Ένας οικείος δαίμονας: προς μια προσέγγιση του σημείου της λογοτεχνικής γάτας σε 7 κείμενα παιδικής λογοτεχνίας του Χρήστου Μπουλώτη</i>	856
Conference Credits	868

Ρευστοί καιροί και μεταφορές – Σημειωτικές προσεγγίσεις στη λογοτεχνία της ενωμένης Γερμανίας

Αγλαΐα Μπλιούμι

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ ΕΚΠΑ

ablioumi@gs.uoa.gr

Abstract

The objective of this paper is to show that Semiotics, specifically the Semiotics of metaphors, can provide certain theoretical tools for the understanding of the operating mechanisms of abstract concepts, including those of liquid times. Thus, a number of theoretical approaches taken from Cognitive Semiotics, traditional Semiotics of analogies, and Semiotics of Culture, are called into play. Christian Delius' novella "The Pears of Ribbeck", a typical sample of the literature of united Germany, is analyzed on the basis of metaphorical codes of expression of liquid times. The paper shows that Semiotics provides certain analytical tools, that quite accurately describe the operating mechanisms of abstract concepts, including those of fluid times.

Keywords

metaphors , analogies , cognitive semiotics , semiotics of culture ,
Christian Delius , "The Pears of Ribbeck"

Μάλλον δεν υπάρχει καλύτερο παράδειγμα για τους ρευστούς καιρούς από τη χρονική περίοδο της επανένωσης της Ανατολικής και της Δυτικής Γερμανίας. Τα σύνορα στην κυριολεξία ρευστοποιήθηκαν προκαλώντας ένα ιδιότυπο «μεταναστευτικό φαινόμενο». Δεν είχαμε μόνο μεταναστεύσεις ανθρώπων από τη μία χώρα στην άλλη, αλλά τα ίδια τα σύνορα, σύμφωνα με τον Bade (1992, σ. 30), «έγιναν μετανάστες» και από διαχωριστικό σύμβολο κατέληξαν σε σύμβολο ενσωμάτωσης, εφόσον συμπεριέλαβαν εκατομμύρια ανθρώπων που βρέθηκαν ξαφνικά υπήκοοι μίας άλλης χώρας.

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να εντοπίσουμε εκείνους τους σημειωτικούς μηχανισμούς που σηματοδοτούν τους ρευστούς καιρούς της επανένωσης των δύο Γερμανιών¹, με τον τρόπο που αποτυπώνονται στη νουβέλα του Κρίστιαν Ντέλιους «Τα αχλάδια του Ρίμπεκ». Η θέση μου είναι ότι οι ρευστοί καιροί ως μεταβατικό φαινόμενο αποδίδονται λογοτεχνικά μέσω της μεταφορικής χρήσης του λόγου, καθώς σε συμφωνία με τον Larsen είμαι της άποψης ότι οι μεταφορές είναι απαραίτητες προκειμένου να συλλάβουμε οποιοδήποτε φαινόμενο που, ενώ αρχικά μας φαίνεται γνωστό, με την πάροδο του χρόνου καταλήγει άγνωστο. Το άγνωστο απαιτεί μεταφορές με τη βοήθεια των οποίων δύνανται να εκφραστούν ομοιότητες, διαφορές αλλά και ατέρμονες αλλαγές (Larsen 2003, σ. 333). Καθώς, ωστόσο, η σημειωτική ανάλυση των μεταφορών είναι ένα αρκετά σύνθετο φαινόμενο θα προσπαθήσουμε να το προσεγγίσουμε με τη βοήθεια τόσο μιας παραδοσιακής ανάλυσης στη βάση της πηγής και του σκοπού των μεταφορών και της δημιουργίας αναλογιών μεταξύ ξένων συμφραζομένων όσο και της γνωσιακής θεωρίας περί μεταφορών και της Σημειωτικής της Κουλτούρας. Απώτερος στόχος είναι να δείξουμε ότι η Σημειωτική με όλες αυτές τις θεωρίες μας βοηθά να κατανοήσουμε τη ρητορική στρατηγική της μεταφοράς, καθώς και το φαινόμενο των ρευστών καιρών.

Όσο για το έργο του Ντέλιους «*Τ' αχλάδια του Ρίμπεκ*» (1991), αξίζει εδώ πολύ επιγραμματικά να ειπωθεί ότι θεωρείται ένα από τα πιο πρωτότυπα λογοτεχνικά έργα πάνω στο θέμα της επανένωσης, ενώ το 2004 βραβεύτηκε με το βραβείο «Φοντάνε». Ο Ντέλιους μέσα από την οπτική ενός ανατολικογερμανού αγρότη-αφηγητή εξιστορεί πώς μετά την ένωση δυτικογερμανοί τουρίστες 'καταλαμβάνουν' το χωριό του Ρίμπεκ, στο οποίο σύμφωνα με το μύθο ο καλός τοπικός άρχοντας «φον Ρίμπεκ» του 18ου αιώνα χάριζε στα παιδιά αχλάδια. Καθώς η καλοσύνη του άρχοντα είναι τόσο μεγάλη, ακόμη και μετά το θάνατό του, φύτεψε μία αχλαδιά μέσα από τον τάφο του, εξακολουθώντας να χάριζε στα παιδιά αχλάδια. Ο ρεαλιστικός ποιητής Τέοντορ Φοντάνε διατήρησε ζωντανό το μύθο με το ποίημα «Ο κύριος φον Ρίμπεκ στο Ρίμπεκ της Χαφελάνδης» (1889). Οι δυτικογερμανοί τουρίστες, λοιπόν, ως θεματοφύλακες της συλλογικής μνήμης αναλαμβάνουν δράση φυτεύοντας αυτοβούλως μία αχλαδιά στην πλατεία του χωριού, αφού η αυθεντική δεν υπήρχε πια, και γιορτάζοντας εκεί την επανένωση και χάριζοντας στους Ανατολικογερμανούς λουκάνικα, σούπες και μπίρες. Αυτό το συμβάν δίνει την ευκαιρία να ξεδιπλωθεί η ιστορία των καταλήψεων του χωριού που ταυτίζεται με τη γερμανική ιστορία: φεουδάρχες, ναζί, κομμουνιστές και τώρα δυτικογερμανοί (πρβλ. Stein 2008,

σ. 907). Όσο για τον ίδιο τον Ντέλιους, πρόκειται για διάσημο δυτικογερμανό συγγραφέα που ζει σε Βερολίνο και Ρώμη (ο.π.). Λογοτεχνική του αρχή είναι η *ενσυναίσθηση* και υιοθετεί τη μέθοδο του Μπρεχτ «να σκέφτεται κανείς μέσα από τα κεφάλια των άλλων ανθρώπων», με αποτέλεσμα η γραφή του να λειτουργεί έντονα ιδεολογικοκριτικά (πρβλ. Lutz/Jeßling 2010, σ. 132). Στην παρούσα μελέτη θα στηριχτώ στη μετάφραση της Αλεξίας Καλανταρίδου (2004) από τις εκδόσεις Ροές.

Ιστορικοκοινωνικά στοιχεία για την επανένωση

Η ένωση των δύο Γερμανιών ολοκληρώθηκε επισήμως την 3.10.1990, επικυρώνοντας την από τις 22.7.1990 απόφαση της πρώτης μετακαθεστωτικής, εκλεγμένης ανατολικογερμανικής κυβέρνησης υπό το Lothar de Maizière. Έτσι δημιουργήθηκαν τα νέα ομοσπονδιακά κρατίδια της Σαξονίας, της Θουριγγίας, του Βρανδεμβούργου, του Σάξεν-Άνχαλτ και του Μεκλενβούργου-Φόρπομερν (πρβλ. Dudenverlag 2009, σ. 282). Έκτοτε αύξησε η Γερμανία τον πληθυσμό της σε συνολικά 78,7 εκατομμύρια κατοίκους, ενώ η επικράτεια της διευρύνθηκε από 108.000 στα 357.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα (Rödder 2011, σ. 93). Θα πρέπει, βέβαια, να ειπωθεί ότι στην επανένωση συνέβαλε καθοριστικά η αποποίηση του «δόγματος Μπρέζνιεφ» επί ηγεσίας Γκορμπατσόφ που έδιδε στις χώρες του συμφώνου της Βαρσοβίας το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Καθώς, λοιπόν, πρώτη η Ουγγαρία, άνοιξε στις 2. 5. 1989 τα σύνορά της προς την Αυστρία σηματοδοτήθηκε και η πτώση του Σιδηρού Παραπετάσματος. Το σταδιακό άνοιγμα των συνόρων της Ουγγαρίας προς τη Δύση προσέδωσε διαστάσεις μαζικής εξόδου στους Ανατολικογερμανούς από τους οποίους, αρκετοί βρήκαν καταφύγιο, ως δεύτερη λύση, στις πρεσβείες της Πράγας και της Βαρσοβίας (πρβλ. Wirsching 2001, σ. 118 κ.εξ.).

Ως προς την εξωτερική πολιτική της Δυτικής Γερμανίας, θα πρέπει να τονίσουμε ότι πρωτεργάτης της ένωσης θεωρείται ο υπουργός εξωτερικών της κυβέρνησης του Helmut Kohl, Hans-Dietrich Genscher. Το ακανθώδες ζήτημα της εθνικής κυριαρχίας του νέου κράτους ρυθμίστηκε με το «Δύο-συν-Τέσσερα-Σύμφωνο», δηλαδή τις συνομιλίες μεταξύ των νικητών του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, τις Η.Π.Α., τη Μεγάλη Βρετανία, τη Γαλλία και τη Σοβιετική Ένωση και τα δύο γερμανικά κράτη (πρβλ. Winkler σ. 2001, 210). Σε επίπεδο εσωτερικής πολιτικής, το δυτικογερμανικό σύνταγμα προέβλεπε δύο δυνατότητες επανένωσης: είτε την εκ νέου δημιουργία ενός κράτους με νέο σύνταγμα και δημοψήφισμα σύμφωνα με το άρθρο 146, είτε την προσχώρηση της πρώην Ανατολικής Γερμανίας στην επικράτεια της Δυτικής Γερμανίας σύμφωνα με το άρθρο 23 (πρβλ. Wirsching 2001, σ. 120). Τελικώς, ακολουθήθηκε η τελευταία λύση.

Την 1.7.1990 εισήχθη στην πρώην Ανατολική Γερμανία το δυτικογερμανικό μάρκο, αλλά πολύ νωρίς φάνηκαν τα τρωτά της εν λόγω οικονομίας. Η αδυναμία των εταιριών να πληρώσουν ημερομίσθια και μισθούς στο νέο νόμισμα που δεν μπορούσε να καλυφθεί από δάνεια του κρατικού ιδρύματος Treuhand, συνέβαλε στην αύξηση της ανεργίας και απαίτησε επιχορηγήσεις ύψους εκατομμυρίων από τον προϋπολογισμό της πρώην Δυτι-

κής Γερμανίας (πρβλ. Müller 2004, σ. 433). Σε συνάρτηση με τα οικονομικά προβλήματα άρχισε να γίνεται αντιληπτό τι είχε προξενήσει η μετοίκιση εκατομμυρίων Ανατολικογερμανών πριν το χτίσιμο του τείχους του Βερολίνου και η οικοδόμηση του σοσιαλισμού: λιγοστές εφεδρείες σε εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό, μιαν εντελώς διαφορετική κοινωνική δομή, διαφορετικά μέτρα και σταθμά στα προσόντα και τις αξιολογήσεις. Ο ιδιωτικός τομέας ήταν υποτυπώδης, αντ' αυτού υπήρχε μία προνομίουχα νομενκλατούρα που είχε τόσο πολλά χαρακτηριστικά «άρχουσας τάξης», ώστε μετά δυσκολίας θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως αταξική κοινωνία (πρβλ. Winkler 2001).

Η απογοήτευση και μελαγχολία που ακολούθησε μετά την ένωση οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στην παράλειψη του «καγκελαρίου της Ένωσης» Helmut Kohl, να διευκρινίσει ότι η εσωτερική ενότητα θα ήταν μία διαδικασία μακροχρόνια και ακριβή που απαιτούσε πολλές θυσίες (ο.π., σ. 224). Ως προς τις δυσκολίες της εσωτερικής ένωσης, χαρακτηριστική ήταν η έκφραση «το τείχος στα κεφάλια των ανθρώπων», που υποδήλωνε τις διαφορετικές θεωρήσεις και νοοτροπίες ανάμεσα στους Δυτικογερμανούς και τους Ανατολικογερμανούς. Ενώ, λοιπόν, οι Δυτικογερμανοί ενδιαφέρονταν ελάχιστα για τα τεκταινόμενα στην πρώην Ανατολική Γερμανία, οι Ανατολικογερμανοί συνέκριναν συχνά το επίπεδο ζωής τους με εκείνο της «αντίπερα όχθης» και μέσω της τηλεόρασης ήταν πολύ καλά ενημερωμένοι για τη ζωή στην πρώην Δυτική Γερμανία (πρβλ. Müller 2004, σ. 434).

Κειμενική ανάλυση στη βάση της σημειωτικής γνωσιακής θεωρίας

Το λογοτεχνικό έργο «*Τα αχλάδια του Ρίμπεκ*» είναι στο σύνολό του μεταφορικό καθώς πρόκειται για το χειμαρρώδη μονόλογο ενός υποτιθέμενου ανατολικογερμανού αφηγητή με μία και μοναδική τελεία στο τέλος του κειμένου, ενώ τα σημεία στίξης – κόμματα, αποσιωπητικά, θαυμαστικά, ερωτηματικά, παύλες – εναλλάσσονται με σκοπό να συμβολίσουν την αέναη ροή της ιστορίας (πρβλ. Λιάνη 2004, σ. 131). Ωστόσο δεν πρόκειται μόνο για το συμβολισμό της απελευθέρωσης από τις δεκαετίες σιωπής που σημάδεψαν την Ανατολική Γερμανία, όπως ισχυρίζεται η Λιάνη στο πολύ εύστοχο επίμετρο της ελληνικής μετάφρασης, αλλά και για το σπάσιμο της σιωπής μέσω της λογοτεχνίας, καθώς η λογοτεχνία δε φιμώνεται και η επικοινωνιακή της υπόσταση στην περίπτωση μας λειτουργεί ως μοχλός κοινωνικής παρέμβασης: εν προκειμένω, ο ανατολικογερμανός αφηγητής φαίνεται σε μεταφορικό επίπεδο να θέλει «να τα ψάλει» στους δυτικογερμανούς αναμενόμενους αναγνώστες του. Ενδεικτικά:

Και τώρα βρίσκεστε εδώ, και σας έχω φλομώνει στην πάρλα, με το συμπάθιο αλλά δεν τέλειωσα ακόμη, αλίμονο: δε μ' αρέσει να γίνομαι βάρος, δε συνθηίζω να φλυαρώ τόσο, [...], (45)

Και δεν το ράβω: αν δεν τα πω τώρα δε θα τα πω ποτέ, γιατί εδώ χάνεις το μπούσουλα, κι όλα τρέχουν τόσο που ξεχνάς ως και που είναι η καρδιά σου, γιατί πάλλεται παντού, και δεν αργούν να σου πουν τα ίδια που σου' λεγαν και πριν: «φρόντισε μοναχά την πάρτη σου και πώς θα βγάλεις παραδάκι για μάσα,

ενοίκια, βενζίνες, κι άσε κατά μέρος αυτά που σκέφτεσαι και όλα όσα θα ήθελες να αλλάξεις, και σου αφαιρούν το λόγο όπως ακριβώς στον αφαιρούσαν και παλιά, [...]» (46)

Από τα δύο παραθέματα συνάγεται ότι σαφώς υπάρχει διάδραση μορφής και περιεχομένου, εφόσον η πηγή της μεταφοράς που σε επίπεδο περιεχομένου είναι η έκφραση της ελευθερίας του λόγου υποστηρίζει μέσω της μορφής το σκοπό, δηλαδή να ακουστεί επιτέλους δια της λογοτεχνίας η φωνή των Ανατολικογερμανών, η οποία και στα δυο παραθέματα σηματοδοτείται από την άνω και κάτω τελεία. Κατά κάποιον τρόπο, λοιπόν, αυτό το σημείο στίξης, δίνει το σύνθημα να ακουστεί με προσοχή ο λανθάνων λόγος του αφηγητή. Η έντονα μετα-μυθοπλαστική λειτουργία του κειμένου παραβιάζει το οντολογικό όριο του μυθοπλαστικού-διηγητικού κόσμου του κειμένου και την πραγματικότητα (βλ. Κοκκώσης 2011, σ. 387), εφόσον ο αφηγητής προσωποποιεί τον αναμενόμενο αναγνώστη και τον ανάγει στο επίπεδο του συνομιλητή, αναπαριστώντας μεταφορικά ένα επικοινωνιακό μοντέλο που αποτελείται από έναν εξομολογούμενο αποστολέα, έναν ακροατή-παραλήπτη και πολλά μηνύματα. Η μορφή, τα σημεία της στίξης, κατά συνέπεια, λειτουργούν ως μετα-μυθοπλαστικά σημαίνοντα.

Μεταφορική, όμως, είναι και η δόμηση συνολικά της πλοκής του έργου. Ο αφηγητής στο μονόλογό του, χωρίς καμία ιστορική ακολουθία, προβάλλει τρεις περιόδους του παρελθόντος, που, όπως παρατηρεί η Ρασιδάκη, «στοιχειώνουν το παρόν της αφήγησης», ενώ «η αχρονική διάρθρωση της αφήγησης υπογραμμίζει τις αναλογίες μεταξύ του παρόντος και του παρελθόντος» (2012, σ. 235). Συνεπώς, τα ξένα συμφραζόμενα του παρελθόντος κατά κάποιον τρόπο αναλογούν στα συμφραζόμενα του παρόντος, αποδίδοντας το μεταφορικό μήνυμα του έργου: μολονότι πρόκειται για μεταβατικούς και ρευστούς καιρούς, η υποχρέωση της υπακοής των αγροτών του χωριού σε κάθε μορφής άνωθεν εξουσία παραμένει σταθερή.

Ως προς τη μεταφορική χρήση του λόγου σε επιμέρους σημεία της νουβέλας επιβεβαιώνεται η γνωσιακή θεωρία των Lakoff και Johnson (1980) ότι το ανθρώπινο σώμα εκλαμβάνεται μεταφορικά ως μονάδα μέτρησης του χώρου, λογίζεται, με άλλα λόγια, ως υποδοχέας (container scheme) και ως κατακόρυφη (vertical) αυτενεργούσα δομή που αποτελείται από τους εικονικούς άξονες «Κέντρο/Περιφέρεια» και «Επάνω/Κάτω», όπου σύμφωνα με την Sweetser το «Κέντρο συναρτάται με το Επάνω» και η «Περιφέρεια με το Κάτω» (Sweetser 2003, σ. 268). Στη συνέχεια με τη βοήθεια ρητορικών, δημιουργικών στρατηγικών όπως η μεταφορά ή η μετωνυμία «προβάλλονται ή επεκτείνονται οι δομές αυτές από το φυσικό χώρο στο χώρο της νόησης και των ιδεών, που αποτελεί την αφηρημένη λογική.» (Κοκκώσης 2011, σ. 382). Η μεταφορική χρήση του σχήματος του «υποδοχέα» φαίνεται στη γλώσσα και από μία σειρά από εκφράσεις που δηλώνουν αφηρημένες λειτουργίες, όπως είμαστε «βαθύτατα πεπεισμένοι» ή έχουμε «εγκάρδια, βαθιά συναισθήματα» (Sweetser 2003, σ. 268) και συνεπώς τα εσωτερικά όργανα είναι υψηλής σημασίας, ενώ τα άκρα, που βρίσκονται στην περιφέρεια, ήσσονος.

Όταν, λοιπόν, στο δεύτερο παράθεμα λέγεται ότι «εδώ χάνεις το μπούσουλα, κι όλα τρέχουν τόσο που ξεχνάς ως και που είναι η καρδιά σου, γιατί πάλλεται παντού» εκφράζεται μεταφορικά ο πλήρης αποπροσανατολισμός στους ρευστούς καιρούς της επανένωσης των δύο Γερμανιών, εφόσον έχει χαθεί η καρδιά και, άρα, το κέντρο. Η μετατόπιση των παλμών σε όλο τον «υποδοχέα» του ανθρώπινου σώματος που δίδεται μέσω του σύνθετου εικονικού σχήματος «Κέντρο/Περιφέρεια», «Επάνω/Κάτω», εκφράζει, συνεπώς, όχι μόνο τον αποπροσανατολισμό, αλλά και την απόλυτη απορύθμιση, εφόσον το απόσπασμα αναπαριστά τη θεμελιώδη λειτουργία του σώματός μας που στηρίζεται στο κεντρικό όργανο της καρδιάς, ενώ αυτή πια χτυπά παντού.

Σημειωτική της συλλογικής μνήμης

Ως προς τον τίτλο της νουβέλας «Τα αχλάδια του Ρίμπεκ» θα πρέπει να πούμε ότι «τ' αχλάδια» εκφράζουν το σύμβολο της συλλογικής μνήμης.

Τα παιδιά [...] κερδίζουν ολοζώντανα μάρκα πουλώντας καρτ ποστάλ με το ποίημα και ένα σκίτσο της αχλαδιάς και της εκκλησίας, μια εικόνα πλαστή: τα δέντρο δεν ήταν ποτέ εκεί, αλλά αυτό πουλάει και αυτό αγοράζουν, γιατί οι επισκέπτες είναι όλοι τους τόσο καλλιεργημένοι και φιλοπερίεργοι που ζητούν να μάθουν για τ' αχλάδια και το σχετικό ποίημα, [...] (37)

Είναι σαφές ότι η αχλαδιά μέσα από τη μυθική υπόσταση που προσέλαβε από το διάβα του χρόνου και τη σφυρηλάτηση της συλλογικής μνήμης μέσα από τη λογοτεχνία του Τέοντορ Φοντάνε, απέκτησε διάσταση μνημείου. Σημειωτικά, τα μνημεία μπορούν να εκληφθούν με την ευρύτερη έννοια, ως κείμενα, που κατασκευάστηκαν μέσω παλαιότερων διαδικασιών σημείων με αντίστοιχους παλιούς κώδικες. Εξαιτίας της φυσικής τους αντοχής επιβιώνουν κάποιοι κώδικες που καθορίζουν τα σημαίνοντα. Συνεπώς, μία κοινωνία που προσδίδει αξία στα μνημεία, πρέπει να ανακατασκευάσει τους κώδικές τους, να διαπιστώσει τα σημαίνοντα και να μεταφράσει τα μηνύματα σε καινούργια κείμενα στη βάση των νέων δεδομένων. Τελικώς, τα μνημεία λειτουργούν ως φορείς συλλογικής μνήμης, η οποία ανάλογα με τις εκάστοτε διαδικασίες προσαρμογής μπορεί κάθε φορά να ενεργοποιηθεί εκ νέου (πρβλ. Posner 2003, σ. 65).

Στο παραπάνω απόσπασμα δυτικογερμανοί Τουρίστες συρρέουν στο χωριό Ρίμπεκ προκειμένου να θαυμάσουν από κοντά την περιλάλητη αχλαδιά που ανά τους αιώνες μέσα από διάφορες διαδικασίες κωδικοποίησης προσέλαβε μυθικές διαστάσεις. Σταθμός στη διατήρηση του μύθου υπήρξε, όπως αναφέρθηκε, το ποίημα του Φοντάνε και γι' αυτό τα σημαίνοντα του σύγχρονου κώδικα της κατασκευασμένης συλλογικής μνήμης συνδέονται με «πνευματικότητα» και «καλλιέργεια». Δεν είναι τυχαίο που στο απόσπασμα ο αφηγητής αναφέρει «γιατί οι επισκέπτες είναι όλοι τους τόσο καλλιεργημένοι και φιλοπερίεργοι».

Ως προς την κατασκευή του νέου κώδικα της συλλογικής μνήμης, ενδεικτικό είναι ότι αυτή σηματοδοτείται τόσο από τους γρήγορους ρυθμούς των ρευστών καιρών όσο και

από τον κατακόρυφο άξονα (verticality) «Επάνω/Εξουσία/Πομπός» και «Κάτω/Υποτέλεια/Δέκτης». Σε άλλο απόσπασμα ο αφηγητής αναφέρει ότι χωρίς καμία διαβούλευση, σε απίστευτα γρήγορο χρόνο οι Δυτικογερμανοί έφεραν μία αχλαδιά, εφόσον η αυθεντική δεν υπήρχε πια, τη φύτεψαν στην πλατεία του χωριού και το μόνο που ζητούσαν από τους Ανατολικογερμανούς ήταν η επιβεβαίωση:

μα εκείνοι δε μας ρώτησαν, και προτού βρούμε το θάρρος να μιλήσουμε, είχαν κιάλας τοποθετήσει τον πάσσαλο, το δεντράκι είχε δεθεί, το χώμα είχε πατηθεί καλά καλά, οι άντρες είχαν φωτογραφηθεί εκατό φορές με το δέντρο και το φτυάρι, και το ποτιστήρι είχε αδειάσει τρεις φορές, ως και αυτό τό'χαν φέρει απ'τα μέρη τους, ως και δικούς τους δημοσιογράφους, που ρώταγαν όλη της ώρα: «Πώς σας φαίνονται όλα αυτά; (14)

Κατά συνέπεια, τους νέους κώδικες της συλλογικής μνήμης τους βάζουν οι Δυτικογερμανοί που διαθέτουν τα χρήματα και άρα έχουν την εξουσία και βρίσκονται στην κορυφή της κοινωνικής ιεραρχίας, ενώ οι Ανατολικογερμανοί που δε διαθέτουν τα χρήματα, είναι υποτελείς, μετατρέπονται σε απλούς δέκτες σημαινόντων και βρίσκονται στο κάτω μέρος της κοινωνικής ιεραρχίας. Το δε κύριο μήνυμα της ανακατανομής των σημαινόντων συνίσταται στο μήνυμα «*Στο δικό σας το χωριό, εμείς βάζουμε τους όρους*». Ένα βασικό χαρακτηριστικό των ρευστών καιρών, επομένως, κατά την εποχή της επανένωσης είναι οι γρήγοροι ρυθμοί αλλαγών σε συνδυασμό με την αλλαγή του κέντρου εξουσίας ερήμην του κοινωνικού συνόλου, εφόσον οι εξουσιαστικοί κώδικες του κομμουνιστικού συστήματος αντικαταστάθηκαν από τους εξουσιαστικούς κώδικες του καπιταλιστικού συστήματος.

Δεν είναι τυχαίο ότι στο παρακάτω απόσπασμα ο χρόνος αποδίδεται μεταφορικά, για να υπογραμμιστούν οι γρήγορες αλλαγές, ενώ η πρώην Ανατολική Γερμανία χαρακτηρίζεται ως αποικία «*κι εκεί στην οθόνη της τηλεόρασης εμφανίζονται εκείνοι που μοιράζουν τα πάντα πάνω απ' τα κεφάλια μας, χωρίς καν να μας ρωτήσουν: την αγορά, τις τιμές, την υγεία, τις συντάξεις, τη γη, όλα μ' ένα συμπάρο καινούργια [...] και βάζουν τάξη σε να επρόκειτο για αποικία, και με μας, τι θα γίνει με μας;*» (79). Επιπρόσθετα, οι ραγδαίοι ρυθμοί των ρευστών καιρών τονίζονται και σε άλλα σημεία με την μεταφορική υποστασιοποίηση αντικειμένων, όπως «*τα ρολόγια σταματάνε γιατί δεν μπορούν πια να συλλάβουν το χρόνο*» (96) ή «*[...] μα τι αλλόκοτοι καιροί αλήθεια: [...] κι όλα τόσο γρήγορα που ο νους σου δεν προφταίνει τις εξελίξεις [...]*» (28).

Σημειωτική της Κουλτούρας

Απ' όλο το λογοτεχνικό έργο συνάγεται το συμπέρασμα ότι η πεμπτουσία του νέου ξεκινήματος, την οποία ευαγγελίζονται οι Δυτικογερμανοί, καταλήγει στην υπέρτατη και καταλυτική αξία του χρήματος. Έτσι φτάνουμε σε έναν άλλο βασικό πυλώνα που σηματοδοτεί τους ρευστούς καιρούς, που είναι – πέρα από το χρόνο και την ανανέωση – οι αξίες. Οι αξίες στην ουσία είναι συμβατικοί πολιτισμικοί κώδικες. Φρονώ ότι για την ανάλυση

των αξιών στο πλαίσιο των ρευστών καιρών αξίζει να αντλήσουμε στοιχεία από τη Σημειωτική της Κουλτούρας (Kultursemiotik).

Σύμφωνα, λοιπόν, με το Lotman, η ιεραρχία των κειμένων ενός πολιτισμού είναι στενά συνδεδεμένη με το σύστημα κωδίκων που συμβάλλουν στην κατανόηση αυτών των κειμένων (Lotman 1990, σ. 294). Όμως, κατά τον Posner, και το σύστημα κωδίκων είναι ιεραρχικά δομημένο. Εν ολίγοις πρόκειται για ένα σύστημα σημειωτικών σφαιρών που περιβάλλεται από πολλά στρώματα μη σημειωτικών σφαιρών, ενώ κάθε σφαίρα καθιστά εφικτή την κατανόηση του αντίστοιχου κοσμικού αποσπάσματος. Οι σημειωτικές σφαίρες αποτελούνται από συστήματα σημείων με κώδικες που δομούν αυτά τα κοσμικά αποσπάσματα με τη βοήθεια των σημαίνοντων τους (Posner 2003, 58). Οι πολιτισμικές σημειωτικές σφαίρες αποτελούνται από τέσσερις περιοχές:

1. την *εξωπολιτισμική*: η περιοχή τούτη είναι εντελώς άγνωστη στα μέλη ενός πολιτισμικού συνόλου
2. την *πολιτισμικά αντίθετη*: όταν τούτη η περιοχή φαντάζει στα μέλη ενός πολιτισμικού συνόλου ως λίγο πολύ αντίθετη με αυτήν
3. τον *πολιτισμό της περιφέρειας*: όταν τούτη αναγνωρίζεται από τα μέλη ενός πολιτισμικού συνόλου ως μέρος του οικείου τους πολιτισμού, όμως δεν εκλαμβάνεται ως κεντρική περιοχή
4. τον *κεντρικό πολιτισμό*: η περιοχή τούτη εκλαμβάνεται από τα μέλη ενός πολιτισμικού συνόλου ως ουσιαστική για τη σφυρηλάτηση της ταυτότητάς τους. (Posner 2003, σ. 58).

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι μη σημειωτικές σφαίρες εντάσσονται στην πρώτη περιοχή, ενώ οι υπόλοιπες κατανέμονται στις τρεις επόμενες. Η δόμηση των σφαιρών είναι σημαντική, διότι μας βοηθά στην κατανόηση των σταδίων της πολιτισμικής εξέλιξης, καθώς η τελευταία εμφανίζεται ως μετατόπιση των ορίων μεταξύ των σημειωτικών σφαιρών (Posner, σ. 58). Αν, για παράδειγμα, έχουμε κώδικες πολιτισμικά αντίθετους, κατά τις διαδικασίες μετεξέλιξής τους ο κεντρικός πολιτισμός οικειοποιείται τους αντίθετους κώδικες μέσω του εμπλουτισμού και την προσαρμογή των νέων κωδίκων (Posner, σ. 60).

Ας δούμε το επόμενο απόσπασμα, χαρακτηριστικό των διαδικασιών πολιτισμικής εξέλιξης:

περιττοί σύμφωνα με τα δικά σας μέτρα και σταθμά, ό,τι αξίζει το καθορίζεται εσείς, και το τι ανήκει σε ποιον καθορίζεται απ' τους εμπειρογνώμονες που εσείς ορίσατε [...] – και πάντα είστε κατά ένα χρόνο γρηγορότεροι κι ένα βήμα πιο μπροστά και ένα μάρκο ακριβότεροι κι ένα χτύπημα δυνατότεροι και μια πινελιά πιο ποικιλόχρωμοι, εμείς μένουμε πίσω στη ζώνη των ηττημένων, όπου έχουμε κίολας ριζώσει για τα καλά, (100 κ.εξ.)

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι σε καμία περίπτωση δεν έχουμε μια ομαλή μετάδοση των κωδίκων. Αν ανατρέξουμε και πάλι στον Posner έχουμε, κατά την άποψή του, το φαινόμενο της πολιτισμικής ρύπανσης (cultural pollution)² όταν για παράδειγμα οι παλιοί κώδικες

αντικαθίστανται από νέους μεγαλύτερης αίγλης, οι οποίοι χρησιμοποιούνται πλημμελώς. Δημιουργείται μία κατάσταση όπου τα σημαίνοντα των παλιών κωδικών δεν εκλαμβάνονται ως σοβαρά και οι νέοι κώδικες δεν κατανοούνται, μία κατάσταση, επομένως, που οδηγεί στον αποπροσανατολισμό. Όταν, όμως, τα «πολιτισμικά σκουπίδια» διεισδύουν σε κεντρική περιοχή του πολιτισμού και οι νέοι κώδικες που τα προκαλούν προέρχονται από ξένο πολιτισμό, τούτο οδηγεί, τελικά, στην καθολική αποδοχή του άλλου πολιτισμού και την αποποίηση του παλαιού πολιτισμού (πρβλ. Posner σ. 61). Σε αυτές τις περιπτώσεις έχουμε σταδιακή αντικατάσταση κωδικών.

Στο παραπάνω απόσπασμα έχουμε, όμως, διαφοροποίηση ως προς την ακολουθία των σταδίων. Εκλείπει παντελώς η σταδιακή αποδοχή των νέων κωδικών και αντ' αυτού έχουμε τη βίαιη επιβολή των νέων χωρίς αυτοί να γίνονται κατανοητοί. Για να μιλήσουμε με τους όρους του Lotman, εκλείπει παντελώς η αναγκαία συνθήκη για τη δημιουργία διαλογικού συστήματος, δηλαδή η αμοιβαιότητα στην ανταλλαγή των πληροφοριών (Lotman 1990, σ. 297). Μέσω της μεταφοράς «έχουμε κιόλας ριζώσει για τα καλά» δηλώνεται κατ' ουσία ότι οι κώδικες της Ανατολικής Γερμανίας έχουν ανακηρυχθεί σε σκουπίδια. Σύμφωνα με το παραπάνω μοντέλο, από τη δεύτερη περιοχή, την πολιτισμικά αντίθετη, έγινε απευθείας μετάβαση στην τέταρτη, την κεντρική περιοχή, οπότε οι Δυτικογερμανοί «υπερηπιδώντας» το στάδιο της περιφερειακής περιοχής επέβαλαν τις δικές τους αξίες.

Οι αξίες αυτές, όπως ειπώθηκε, συνοψίζονται στην Ελεύθερη Αγορά, το χρήμα, την καταναλωτική κοινωνία. Καταλυτική είναι η έκφραση του αφηγητή «μείνε κεφάτος και δοκίμασε τη Δύση» κατ' αναλογία του διαφημιστικού σλόγκαν «Taste the West» (99). Η μεταφορική χρήση της έκφρασης αναλύεται στην ακόλουθη αναλογία:

Δύση : κεφάτος ≠ Ανατολή : [μελαγχολία] ή
 α : β ≠ γ : δ

όπου η σχέση α : β έχει την ίδια αξία με τη σχέση γ : δ, καθώς πρόκειται για εκ του αντιθέτου ομόλογη σχέση.

Γίνεται ευκόλως κατανοητό ότι η αναλογία έγκειται στο αντιθετικό ζευγάρι «Δύση/Ανατολή», δύο διαφορετικές εμπειρικές σφαίρες παραλληλίζονται μέσω της αντινομικής τους σχέσης, όπου η Δύση ταυτίζεται με το «καλό/κέφι», ενώ με την Ανατολή υπονοείται το «μη καλό/μελαγχολία».

Τέλος, εντύπωση προκαλεί ότι ενώ στους ρευστούς καιρούς της νουβέλας «τα πάντα ρει», υπάρχουν και κάποιες αξίες που παραμένουν σταθερές. Όταν, για παράδειγμα, οι Δυτικογερμανοί που φύτεψαν την καινούργια αχλαδιά ζητούσαν επιβεβαίωση «Μα δεν είναι υπέροχο;», ο αφηγητής αναφέρει ότι η απάντηση εκ μέρους των γηγενών ήταν καταφατική, διότι «*ήταν οι ίδιοι και απaráλλαχτοι με τους δικούς μας ανθρώπους της εφημερίδας που δεν ήθελαν ν' ακούν ποτέ τους «όχι», παρά μόνο απαντήσεις που ήδη ήξεραν,*» (14). *Ή «σου' λεγαν και πριν: φρόντισε μοναχά την πάρτη σου και πώς θα βγάλεις παραδάκι για μάσα, ενοίκια, βενζίνες, κι άσε κατά μέρος αυτά που σκέφτεσαι κι όλα όσα θα 'θελες*

ν' αλλάξεις, και σου αφαιρούν το λόγο όπως ακριβώς στον αφαιρούσαν και παλιά» (46). Άρα, अपαράλλακτη και σταθερή αξία είναι η έλλειψη ελευθερίας του λόγου. Ήταν παλιότερα το Κομμουνιστικό καθεστώς που απαγόρευε την ελεύθερη έκφραση, τώρα είναι οι οικονομικοί εισβολείς. Αν αναζητήσουμε την ενυπάρχουσα αναλογία μπορούμε να την αποτυπώσουμε στο εξής σχήμα:

Ελεύθερη έκφραση (επί Κομμουνισμού) : φυλακή \neq Ελεύθερη έκφραση (επί Καπιταλιστικού συστήματος) : ανεργία ή

$\alpha : \beta \neq \alpha : \gamma$, όπου α το οικείο στοιχείο που επαναλαμβάνεται στα δύο συμπραζόμενα μέσω της μεταφοράς.

Με λίγα λόγια, έχουμε το παράλογο μοντέλο, ενώ έχουμε μια συστημική, πολιτική αλλαγή και αλλάζουν τα συμπραζόμενα, τα σημαίνόμενα των νέων κωδίκων παραμένουν ίδια. Αυτό, βέβαια, θέτει σε αμφισβήτηση τους προηγούμενους πυλώνες βασικών χαρακτηριστικών των ρευστών καιρών, δηλαδή τους ραγδαίους ρυθμούς και το νέο ξεκίνημα, εφόσον, αφού δεν υπάρχει ελευθερία, δεν πρόκειται για μια εις βάθος αλλαγή.

Θα μπορούσε, βέβαια, να εγείρει κάποιος αντιρρήσεις ως προς την εφαρμογή της Σημειωτικής της Κουλτούρας στην εν λόγω νουβέλα, καθώς πρόκειται αφενός για έργο τέχνης και αφετέρου δεν υπάρχουν δύο γλώσσες και δύο πολιτισμοί προκειμένου να περιγραφεί η πολιτισμική αλλαγή. Ως προς το πρώτο δε θα πρέπει να ξεχνούμε, πως πρόκειται για λογοτεχνική γραφή με σαφείς αναφορές στα κοινωνικοπολιτικά δρώμενα. Δεν είναι τυχαίο ότι το έργο αποτελεί μια περιδιάβαση σε ιστορικά γεγονότα της περιοχής από την εποχή της φεουδαρχίας του 18ου αιώνα έως σήμερα. Ενώ, ως προς τη μη ύπαρξη δύο γλωσσών, θα πρέπει να τονιστεί ότι μετά την ένωση σε επίπεδο δημόσιου πολιτικού λόγου υπήρξαν πολύ έντονες οι συζητήσεις αν, τελικώς, στην περίπτωση των δύο Γερμανιών πρόκειται για δύο διαφορετικά έθνη. Στο λογοτεχνικό κείμενο ο αφηγητής αναφέρει «σας πονάει ήδη η ιδέα να χάσετε τις ανέσεις του διαιρεμένου έθνους» (125), όπου υπάρχει σαφής αναφορά στην πάγια πολιτική θέση της Δυτικής Γερμανίας κατά την εποχή του ψυχρού πολέμου πως η Γερμανία είναι ένα και μοναδικό έθνος που διαιρέθηκε βάνουσα από το κομμουνιστικό καθεστώς. Αντίθετα, πάγια πολιτική θέση της Ανατολικής Γερμανίας ήταν ότι πρόκειται για δύο διαφορετικά έθνη, όπου η Ανατολική Γερμανία ως κομμουνιστικό κράτος δεν είχε καμία σχέση με το Φασισμό του Χίτλερ (πρβλ. Glaser 1999, σ. 520).

Τελικά, με την επανένωση βγήκαν στην επιφάνεια διαφορετικές αξίες και αντιλήψεις, μολονότι υπήρχε μία κοινή γλώσσα. Συνεπώς, μολονότι έχουμε την ίδια γλώσσα, έχουμε διαφορετικούς πολιτισμικούς κώδικες, κάτι που αποδεικνύει περίτρανα ότι γλώσσα, έθνος και πολιτισμός δεν είναι ταυτόσημες έννοιες. Αφού, λοιπόν, έχουμε διαφορετικούς πολιτισμικούς κώδικες, μπορούμε, κατά τη γνώμη μου, να στηριχθούμε στην Πολιτισμική Σημειωτική. Το αποτέλεσμα από την εν λόγω σημειωτική ανάλυση είναι ότι το μοντέλο της σταδιακής μετάβασης και αντικατάστασης των παλαιών κωδίκων από τους καινούργιους δεν ανταποκρίνεται στην περίπτωση της ένωσης των δύο Γερμανιών, εφόσον

υπάρχει μία γρήγορη και σχεδόν βίαιη μετάβαση από τη δεύτερη περιοχή της «αντίθετης κουλτούρας» στην τέταρτη της «κεντρικής πολιτισμικής θέσης». Αυτή ακριβώς η υπερπήδηση της τρίτης περιοχής, δηλαδή της «περιφερειακής θέσης» των ξένων κωδίκων, συμβάλει και στην αίσθηση των ρευστών καιρών.

Συμπέρασμα

Τελειώνοντας, οι ρευστοί καιροί, όπως συγκροτούνται στο έργο του Ντέλιους, στηρίζονται σε τρεις βασικούς πυλώνες: το χρόνο, το νοητό σύνορο της απαρχής και τις αξίες, ενώ, κάποιες από αυτές όπως η έλλειψη ελευθερίας του λόγου αναιρούν, όπως είδαμε, ιδιαίτερα το δεύτερο στοιχείο, δηλαδή το στοιχείο του νέου ξεκινήματος, παρόλο που αλλάζουν τα συμφραζόμενα, εφόσον οι κώδικες παραμένουν σταθεροί.

Για την ασφαλέστερη ταυτοποίηση των ρευστών καιρών του λογοτεχνικού έργου θα μας ήταν χρήσιμες περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις αξίες των Ανατολικογερμανών που σε μεγάλο βαθμό εκλείπουν. Παρόλη τη διεισδυτική ματιά του αφηγητή στα προβλήματα του μικρού χωριού Ρίμπεκ, έχουμε την εντύπωση ότι το έργο αναλώνεται σε μονόπλευρη ιδεολογική κριτική, διογκώνοντας τα αρνητικά σημεία της επανένωσης και μην εκφράζοντας την αντίθετη άποψη: ενδεχόμενη αποδοχή εισαχθεισών καινοτομιών, αλλά και αναπαράσταση των αξιών της ανατολικογερμανικής κοινωνίας που θα ήταν άξια να προσληφθούν από τη δυτικογερμανική κοινωνία. Τότε, όμως, το κείμενο μπορεί να ήταν πολιτικό και όχι λογοτεχνικό.

Συνεπώς, σχεδόν δεκαπέντε χρόνια μετά την ένωση των δύο Γερμανιών θα άξιζε να εξετάσουμε όψιμα λογοτεχνικά έργα σχετικά με το θέμα της γερμανικής συλλογικής ταυτότητας, καθώς και το ρόλο των μεταφορών σε αυτά, αφού απεδείχθη ότι μέσω αυτών αποδίδονται οι ρευστοί καιροί, γενικότερες πολιτισμικές εξελίξεις και η ιδεολογική κριτική. Σίγουρο είναι, ότι μέσω της Σημειωτικής των μεταφορών μας δίδονται θεωρητικά εργαλεία που μας επιτρέπουν να κατανοήσουμε τους μηχανισμούς λειτουργίας αφηρημένων εννοιών, όπως αυτοί των ρευστών καιρών.

Υποσημειώσεις

- ¹ Οι όροι «ένωση των δύο Γερμανιών» και «επανένωση» χρησιμοποιούνται στην παρούσα μελέτη συνώνυμα. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις ιδεολογικές διαφοροποιήσεις βλ. Ρασιάκ 2012, σ. 238 κ. εξ.
- ² Θα έλεγα ότι πρόκειται για ευρύτερες περιοχές στις οποίες εντάσσονται τα σημειωτικά σκουπίδια, εφόσον πολλά από αυτά είναι γέννημα συγκεκριμένων πολιτισμικών κωδίκων. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Posner 2001.

Αναφορές

- Bade, K.J. (1992). Einführung. Das Eigene und das Fremde – Grenzerfahrungen in Geschichte und Gegenwart. In K. J. Bade (Ed.). *Deutsche im Ausland – Fremde in Deutschland: Migration in Geschichte und Gegenwart*. (σσ 15-25). München: Beck.
- Delius, F. C. (2004). *Τα αχλάδια του Ρίμπεκ*. (Α. Καλανταρίδου μτφρ.) Αθήνα: Ροές.

- Emmerich, A. (2009). *Deutsche Geschichte. Was jeder wissen muss*. Dudenverlag: Mannheim, Leipzig.
- Glaser, H. (1999). *Deutsche Kultur 1945-2000*. Berlin: Ullstein.
- Johansen, J. D. (2003). Analogie und Fabel in der Literatur. *Zeitschrift für Semiotik* 25(3-4) 315-329.
- Κοκκώνης, Μ. (2011). «Το κινηματογραφικό καρέ ως σημασιολογικό και πραγματολογικό όριο μέσα από νέες τάσεις της γνωσιακής σημειωτικής του κινηματογράφου». Στο Γ. Πασχαλίδης, Ε. Χοντολίδου & Ι. Βαμβακίδου (Επιμ.). *Σύνορα Περιφέρειες Διασπορές*. (σσ. 375-425). Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1997). *Leben in Metaphern. Konstruktion und Gebrauch von Sprachbildern*. Heidelberg: Carl-Amer-Systeme Verlag.
- Larsen, S. E. (2003). Negative Stadtmetaphern. *Zeitschrift für Semiotik*, 25(3-4), 331-351.
- Lotman, J. M. (1990). Über die Semiosphäre. *Zeitschrift für Semiotik*, 12(4), 287-305.
- Lutz, B., & Jeßling, B. (42010). *Metzler Lexikon Autoren*. Stuttgart: Metzler.
- Müller, H. M. (2004). *Deutsche Geschichte in Schlaglichtern*. Leipzig, Mannheim: Brockhaus.
- Posner, R. (2001). Semiotik Pollution: Deliberations towards an Ecology of Signs. Στο Γ. Πασχαλίδης, Ε. Χοντολίδου (Επιμ.). *Σημειωτική και Πολιτισμός. Κουλτούρα – Λογοτεχνία – Επικοινωνία*. Τόμος Ι. (σσ. 77-91) Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Posner, R. (2003). Kultursemiotik. In A. Nünning & V. Nünning. *Konzepte der Kulturwissenschaften* (σσ. 39-72). Stuttgart: Metzler.
- Rödter, A. (2011). *Geschichte der deutschen Wiedervereinigung*. München: Beck.
- Ρασιδάκη, Α. (2012). *Περί μελαγχολίας*. Αθήνα: Κίχλη.
- Stein, P./Stein, H. (2008). *Chronik der deutschen Literatur. Daten, Texte, Kontexte*. Stuttgart: Kröner Verlag.
- Sweetser, E. (2003). Über gleich gerichtete metaphorische Projektionen in Literatur und Alltagssprache: Der Dialog zwischen Portia und Brutus in Shakespeares *Julius Caesar*. *Zeitschrift für Semiotik*, 25(3-4), 263-291.
- Winkler, H. A. (2001). 1989/90: Die unverhoffte Einheit. In C. Stern & A. H. Winkler (Hrsg.): *Wendepunkte deutscher Geschichte 1848-1990* (σσ. 193-226) Frankfurt a.M.
- Wirsching, A. (2001). *Deutsche Geschichte im 20. Jahrhundert*. München: Beck.